

***Błogosławiony kraj? Szkice o historii i pamięci Dolnego Śląska*, red. Dagmara Margiela-Korczewska i Krzysztof Ruchniewicz, Oficyna Wydawnicza ATUT – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław 2011, ss. 242.**

Staraniem Centrum Studiów Niemieckich i Europejskich im. Willy'ego Brandta Uniwersytetu Wrocławskiego ukazała się publikacja swoją tematyką wpisująca się w nurt badań nad pamięcią zbiorową, kategorią, która od kilku już lat zajmuje ważne miejsce we współczesnej humanistyce. Wzrost zainteresowania memorializmem obserwowany jest również na gruncie Dolnego Śląska, zarówno w wydaniu działań prowadzonych przez władze, różnego rodzaju organizacje i stowarzyszenia lokalne pracujące na rzecz kształtowania świadomości i tożsamości <małej ojczyzny>, jak również na obszarze nauki, stanowiąc ciekawą alternatywę dla klasycznej historiografii.

Efektom tych wszystkich aktywności są z jednej strony imprezy masowe kierowane do szerokiego grona odbiorców organizowane przez władze i towarzystwa lokalne przybierające różnorodny charakter, poczynając od plenerowych rekonstrukcji bitew (bądź innych wydarzeń historycznych), jubileuszy założeń miejskich, sesji popularnonaukowych poświęconych przeszłości danego miejsca, wydawania publikacji popularnonaukowych adresowanych zarówno do dorosłych, jak i dzieci, po zabawę ludyczną (w ostatnich latach obowiązkowo z akcentem gastronomicznym opatrzonym rytem regionalizmu). Abstrahując od wartościowania poziomu poszczególnych przedsięwzięć, pełnią one z pewnością bardzo ważką rolę w procesie formowania postaw tożsamościowych danej społeczności. Redaktorzy omawianej publikacji jako dowód na powyższą tezę wskazują Wrocław i jego „marketingowy sukces” oparty na bardzo odważnym podejściu do przeszłości miasta. „Wielonarodowe i wielokulturowe dziedzictwo stało się atutem, a nie achillesową piętą – wrocławianie stają się dumni z wielonarodowej przeszłości miasta”, a równocześnie „Obecni mieszkańcy Wrocławia nie zapominają też o swych korzeniach, miejscach swego pochodzenia”, piszą we wstępie Dagmara Margiela-Korczewska i Krzysztof Ruchniewicz (s. 13).

Z drugiej strony popularność pamięci zbiorowej jako kategorii badawczej znalazła odzwierciedlenie w realizowanych projektach naukowych (zarówno z zakresu nauk historycznych, jak i społecznych), których efektem są zarówno poważne konferencje naukowe, jak i publikacje firmowa-

ne m.in. przez Ośrodek „Pamięć i Przyszłość” we Wrocławiu, czy Uniwersytet Wrocławski, w tym Instytut Historyczny. Nie sposób w tym miejscu przywołać wszystkie projekty realizowane przez wspomniane instytucje. W powyższy nurt wpisuje się także przedsięwzięcie realizowane przez Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego (adresowane m.in. do historyków, historyków sztuki, kulturoznawców, archiwistów, bibliotekarzy, geografów, polonistów, germanistów, kulturoznawców), od 2005 r. w formie konferencji oraz od 2006 r. jako seria wydawnicza zatytułowana „Spotkania dolnośląskie” podejmujące w szerokim kontekście problem „pamięci zbiorowej” Śląska.

Głosem w dyskusji nad historią i pamięcią zbiorową Dolnego Śląska jest również omawiana książka. Przedstawiając założenia przyświecające wydawnictwu, Redaktorzy tomu podkreślili: „Ponieważ refleksja nad pamięcią bynajmniej nie należy do monolitów [...], to również prace przedstawione w tym tomie mają ukazać, jak na problematykę lokalnej przeszłości patrzeć można z różnych perspektyw badawczych. Nie tylko ze względu na to, że autorzy reprezentują odmienne założenia metodologiczne czy dyscypliny naukowe (germanistyka, polonistyka, historia, kulturoznawstwo), lecz także dlatego, że przedstawiają czytelnikowi szeroki wachlarz zagadnień związanych z Wrocławiem i Dolnym Śląskiem” (s. 11).

Bogate spektrum tematyczne zostało odzwierciedlone w 11 artykułach autorstwa zarówno polskich, jak i zagranicznych badaczy, zarówno profesorów uniwersyteckich, doktorów, jak i doktorantów (polskich, niemieckich i kanadyjskich instytucji naukowych). Większa część tekstów porusza problematykę dotyczącą przeszłości Dolnego Śląska przed II wojną światową. Do tej grupy zaliczają się artykuły otwierające tom, a poświęcone antysemityzmowi w polityce miasta Breslau w latach 1870–1914 (autor Till van Rahden – historyk, profesor na Université de Montréal), oraz problematyce integracji wrocławskich Żydów u progu Cesarstwa Niemieckiego (autor Agata Rybińska – pedagogka, teolożka, judaistka, doktorantka Uniwersytetu Wrocławskiego). Kolejne teksty dotyczą dwóch obszarów życia kulturalnego Śląska, tzn. literatury Wrocławia okresu lat 1900–1933, ze szczególnym wskazaniem na zderzenie modernizmu i postawy charakterystycznej dla tzw. literatury ojczyznianej (autor Christiane Nowak – germanistka, doktorantka na Justus-Liebig-Universität w Giessen) oraz kina na Dolnym Śląsku w okresie nazistowskim (autor Andrzej Dębski – doktor nauk humanistycznych, współpracownik Centrum im. W. Brandta Uniwersytetu Wrocławskiego).

Okres przedwojnia stał się także obiektem analizy w artykule poświęconym Polonii wrocławskiej (autor Gernot Briesewitz – doktorant Uniwersytetu Lipskiego, historyk i polonista). Druga część książki dotyczy przeszłości Dolnego Śląska po II wojnie światowej. Dwa z artykułów w niej prezentowanych podejmują tematykę ukazującą sposoby upamiętniania przeszłości. Są to teksty podejmujące proces wpisywania się II wojny światowej w pejzaż Wrocławia od 1945 r. (autor Sofiya Dyak – historyczka, doktorantka Instytutu Socjologii i Filozofii Polskiej Akademii Nauk) oraz problem pamięci o Niemcach na Śląsku (autor Mark Keck-Szajbel – historyk, slawista, doktorant na University of California, Berkeley). Kolejne teksty poświęcone zostały mechanizmom pamięci zbiorowej. Mowa tu o artykule traktującym o Ślęży i jej roli kulturowej (autor Piotr Przybyła – germanista, doktorant Centrum Studiów Niemieckich i Europejskich im. W. Brandta Uniwersytetu Wrocławskiego) oraz o problemie poszukiwania wrocławskiego dziedzictwa (autor Dagmara Margiela-Korczewska, antropolożka, kulturoznawczyni, doktorantka Centrum Studiów Niemieckich i Europejskich im. W. Brandta Uniwersytetu Wrocławskiego). Zagadnienie miejsc pamięci stało się podstawą analizy przedstawionej w tekście o Krzyżowej (autor Krzysztof Ruchniewicz – historyk, profesor Uniwersytetu Wrocławskiego, dyrektor Centrum Studiów Niemieckich i Europejskich im. W. Brandta Uniwersytetu Wrocławskiego). Publikację zamyka artykuł poświęcony uchodźcom politycznym z Grecji w Zgorzelcu (autor Elżbieta Opiłowska – germanistka, kulturoznawczyni, doktor nauk humanistycznych, adiunkt w Centrum Studiów Niemieckich i Europejskich im. W. Brandta Uniwersytetu Wrocławskiego).

Redaktorzy tomu, przedstawiając osoby współpracujące przy powstawaniu książki, podkreślili, iż „autorzy nie wahają się korzystać ze zdobyczy metodologicznych współczesnej humanistyki – badań dyskursu, metod mikrohistorycznych, a przede wszystkim przekraczania granic tradycyjnych dyscyplin akademickich i poszukiwania szerokiego kontekstu kulturowo-społecznego badanych zjawisk” (s. 12).

Zamieszczone w książce artykuły mają kształt przyczynków i szkiców zawierających refleksje badawcze dwojakiego rodzaju. Część tekstów podejmuje określone zagadnienie w kontekście konkretnego jasno wskazanego (w tytule) źródła historycznego. Inne zaś mają raczej charakter ogólny, będący głosem w dyskusji na temat określonego zjawiska czy procesu. Wszystkie teksty posiadają aparat naukowy w postaci przypisów. Ujęte

w publikacji artykuły mimo wyraźnego rytu naukowego napisane zostały w większości językiem przystępnym. Obszerne dane liczbowe ujęte zostały w karby tabel. Stosunkowo skromnie prezentuje się zaś warstwa ikonograficzna (obecna zaledwie w przypadku dwóch artykułów w postaci czarnobiałych fotografii). Książkę zamykają krótkie biogramy autorów biorących udział w przedsięwzięciu.

Omawiane wydawnictwo jest niewątpliwie ważną pozycją wpisującą się w serię wydawanych w ostatnich latach publikacji poświęconych dziejom Dolnego Śląska i Wrocławia. Sięgnąć po nią powinni zarówno historycy badający przeszłość dolnośląskiej ziemi, germaniści czy kulturoznawcy, jak i publicyści toczący dysputy na temat polityki historycznej oraz tożsamości regionu. Wskazane byłoby także, aby po publikację sięgnęli przedstawiciele władz lokalnych czy animatorzy kultury, gdyż w sposób szczególny są właśnie do nich adresowane artykuły podejmujące problem budowania tożsamości lokalnej i wykorzystywania w tym celu, m.in. tzw. pamięci zbiorowej. Zapoznanie się z treścią wspomnianych tekstów pozwoliłoby być może na pewną konfrontację poglądów oraz otrzymanie wiedzy, jak ich działania oceniane są przez naukowców.

Waga omawianego wydawnictwa zasadza się także na tym, iż jego głos nie jest monolityczny. Dzięki temu, że do wzięcia udziału w publikacji zaproszono zarówno polskich, jak i zagranicznych badaczy przeszłości i pamięci zbiorowej Dolnego Śląska, czytelnik otrzymał możliwość wyrobienia sobie poglądu na sposoby widzenia historii i tożsamości tej ziemi zarówno przez Polaków, jak i przedstawicieli innych narodowości.

Redaktorzy książki Dagmara Margiela-Korczewska i Krzysztof Ruchniewicz, oddając w ręce czytelników niniejsze szkice o historii i pamięci Dolnego Śląska, wyrazili nadzieję, że „publikacja będzie nie tylko kolejnym głosem w dyskusji o przeszłości regionu, ale także impulsem do dalszej pracy nad refleksją o tym interesującym i dynamicznym zjawisku, jakim jest dolnośląska lokalność, bowiem region ten, zarówno w czasach [...] Holteia, jak i dzisiaj, jest bardzo zróżnicowany i warty poznawczego wysiłku” (s. 12).

Joanna Nowosielska-Sobel  
Wrocław